

LA POR, UNA ESPECIALITAT DE LA FILOSOFIA ALEMANYA

Ramon ALCOBERRO

A la Proposició LXVII de la Quarta part de la seva *Ètica*, Spinoza va escriure que: "*Un home lliure en cap cosa no pensa menys que en la mort i la seva saviesa no és una meditació de la mort, sinó de la vida*". Aquesta és una convicció optimista i perfectament clàssica de la filosofia. Amb una excepció. La majoria dels filòsofs alemanys, de Böhme a Freud i a Heidegger, han centrat gran part de la seva filosofia en la por. Per què "*Angst*" (por, angoixa) és una constant del pensament alemany i quines conseqüències té això per a la vostra vida?

Potser la trista broma va començar amb el místic luterà de finals del segle XVI Jakob Böhme que deia "tota la vida es basa en la por" i la considerava l'eina bàsica d'acostament a Déu. Potser caldria anar a Luter per a qui la raó era una "ramera del diable", ni més ni menys. Luter era un tímid reconverit (de jove era tartamut) i el déu protestant és bàsicament un déu d'ira, més arrelat a l'Antic Testament que al perdó de Jesús. En tot cas, en la cultura alemanya el paper de la por ha tingut històricament una importància central. Ha deixat un pòsit que no s'hauria de passar per alt si es vol entendre el perquè de la política d'Angela Merkel o les limitacions de la Unió Europea en polítiques econòmiques.

Una de les raons que expliquen perquè els alemanys sempre es manifesten extremadament ansiosos (i encara més hiperdetallistes i conscienciosos) és perquè la seva tradició política i cultural arranca del militarisme de Frederic el Gran i de la teologia del pecat. Frederic menystenia la cultura alemanya i escrivia en francès. Era homosexual i el fascinaven els exèrcits, la disciplina i el militarisme. Luter odiava els pagesos i no va tenir cap problema a permetre que els senyors feudals els trinxessin. Per a tots dos l'ús indiscriminat de la por era una eina de control polític. I com va escriure Frederic "els prejudicis són la raó del poble". Potser sorprendrà al lector actual però les narracions dels viatgers francesos i anglesos que durant el segle XVIII s'endinsaven per terres germàniques són unànimes en considerar Alemanya un país pobre i dissortat, ple de gent famèlica.

La cultura de la por ha marcat la història política alemanya d'una manera brutal; igual que el guerracivilitisme ha marcat la política espanyola, per entendre'ns. Sense el pes de temors exagerats i atàvics en la cultura alemanya no s'entendrien, per exemple, l'emergència política dels partits verds i l'ecologisme germànic. Les manifestacions ecologistes continuades i el pànic que sempre han provocat les centrals nuclears a Alemanya resulta absolutament desproporcionat, sobre tot si es compara amb França on es van assumir i s'assumeixen encara amb força naturalitat. Alemanya és el país del món que més limitacions posa a Google Street View i el més restrictiu en matèria de transplants o de drets bioètics. Temes com la manipulació genètica d'embrions, per exemple, són autèntics tabús culturals. També Alemanya és sempre la més reticent en política exterior o en política econòmica i l'explicació sempre és la mateixa: la tradició cultural germànica els porta cap a una precaució extrema.

Freud i Heidegger, teòrics del pessimisme

La història de la Unió Europea mostra que davant qualsevol problema els alemanys tendeixen sistemàticament a exagerar les perspectives pessimistes i reaccionen al desconegut amb un punt d'histèria i de sobreprotecció que sovint ha tingut unes conseqüències sinistres per a Europa. Però això no passa per casualitat. Els dos autors germànics que més han influït en la cultura filosòfica del segle XX, Freud i Heidegger, eren dos pessimistes radicals, obsessionats per la por i la mort. Freud distingia entre la por real, que serveix per activar les reaccions defensives davant un perill, i la por simbòlica i inconscient, que li semblava molt més decisiva en la novel·la

humana. Segons la psicoanàlisi el Superego és la instància decisiva de la psique humana i es caracteritza per la por i la mort.

La histèria és per a Freud por reprimida i, finalment, també acabà essent el secret de l'inconscient. Freud veia en tots els seus pacients l'expressió més brutal de l'*Angst* (angoixa, por). La por del nen a ser castrat pel pare, l'homosexualisme suposadament latent en tots els homes, la repressió del desig i la pulsio de mort que domina l'inconscient (amb Tànatós imposant-se sempre sobre Eros) constitueixen el paisatge brutal de la vida humana. Significativament la psicoanàlisi mai no s'ha dedicat a estudiar persones emocionalment equilibrades sinó neuròtics profunds. El freudisme ha aconseguit que durant gairebé cent anys la gent més culta a Europa s'empassés la bestiesa segons la qual "tothom és neuròtic" ... i per tant tothom necessita un psicoanalista (excepte els psicoanalistes, que, per cert, molta cara de salut no acostumen a fer).

Heidegger, per la seva banda era un asceta confés que valorava la soledat de la seva cabana a la muntanya com l'únic lloc on se sentia feliç. L'angoixa és la clau de volta de l'*Ésser i el Temps*, el seu llibre clàssic, on l'home apareix com un "ésser per a la mort" i és la condició mortal la que ens defineix a cada pas de la nostra vida, finalment inconsistent i prescindible. La por a la mort és la condició mateixa de la nostra consciència d'éssers-en-el-temps. L'amor alemany pels mobles de fusta pesants, per les bicicletes i per l'homeopatia té alguna cosa de heideggerià. Assenyalen l'única cosa que ens pot defensar mínimament de la por a la mort segons Heidegger: l'arrelament sempre provisional en les coses petites i sòlides, abans que el riu de l'oblit ens arrossegui indefectiblement. Segons ell mateix va escriure en un capítol l'*Ésser i el Temps* que porta el bonic títol de "la disposició afectiva fonamental de l'angoixa com a mode fonamental del *Dasein*" (en llengua de signes heideggeriana "*Dasein*" vol dir "ser humà") resulta que: "en l'existència, la por revela ser capaç de ser el propi ser, és a dir, la llibertat de triar i aferrar-se a un mateix" (*Ésser i temps*, § 40). En definitiva, segons Heidegger i els seus seguidors, vivim perquè tenim por. Cosa que molt consoladora no sembla.

S'acabarà imposant l'angoixa emocional tan sobreactuada i tan germànica en l'Europa futura? La por fa por, com la carn fa carn i el vi fa sang. En temps de covid-19 i en el món que està acostant-se serà molt important evitar que Europa caigui en la sinistra *Angst* germànica que sempre és paràlisi i falsa prudència, disfressada de moralina barata. Ens hi va la llibertat que sempre és la primera víctima de la por. Al final darrera la por arriben els policies. Pel nostre bé, faltaria més.

Una primera versió d'aquest text va ser publicada al web de la revista El Temps,

19 d'abril de 2020